

meyen *Ṭabc̣ ḳātūl-e ʿadā* adlı bir eseri daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL Süj pl.*, II, 337; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, IV, 51; Bel, *el-Firâs u'l-İslâmiyye*, s. 382; Saîd Ahmed A'râb, *el-Makşadü's-şerîf* [Bâdisî], Rabat 1403/1983, Önsöz, s. 5-15, 16, 73, 110, 126, 131; M. Kürd Ali, "el-Makşad", *MMİADm.*, XII/1-2 (1932), s. 60; G. S. Colin, "Bâdisî", *El²* (İng.), I, 860; a.m.f., "Bâdisî", *UDMİ*, III, 865.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

BÂDİYE

(البادية)

Genel anlamda çölü ve çöl hayatını ifade eden coğrafya terimi

(bk. BEDEVİ).

BADRACIK

Yunanistan'da Ypate kasabasının Osmanlılar dönemindeki adı.

Orta Yunanistan'da İzdin'in (Lamia) 18 km. batısında, Oita dağlarının kuzey yamaçları üzerinde, Spercheios-Varka nehrinin meydana getirdiği verimli ovaya akan bir yerde kurulmuştur. Osmanlı hâkimiyeti döneminde bugünkünden daha büyük ve önemli bir kasaba olup hayli kalabalık ve Türkçe konuşan müslüman nüfusu bulunan bir kadınlıktı.

Badracık'ın bulunduğu yerde, milâttan önce IV. yüzyılda ortaya çıktığı anlaşılan antik Hypate şehri yer almaktaydı. Burası VII ve VIII. yüzyıllarda Slav akınları sırasında tahribata uğramış ve tamamen boşaltılmıştı. 900 yılı civarında Neo Patras (Yeni Patras) adıyla yeniden kurularak Bizans başpiskoposluk merkezi haline geldi. Katalanlar tarafından zapt edildiği 1319'a kadar Bizanslı idarecilerin elinde kalan şehir Neo Patras düklerinin merkezi haline geldi. 1391'den 1394'e kadar Floransalı Atina dükü Nerio Acciaiuoli tarafından idare edildi. Bizans tarihçisi Chalkokondylas'ın belirttiğine göre burası 1394'te Yıldırım Bayezid tarafından fethedildi. Böylece Osmanlı hâkimiyeti altına giren şehir, Mora yarımadasının önemli merkezlerinden Patras'tan (Balyabadra) ayırt edilmek için yeni sahipleri tarafından Badracık şeklinde adlandırıldı.

Eski surların fazla uzun olmamasına bakılırsa Neo Patras küçük bir şehir durumundaydı. Burası hakkında Osmanlı dönemine ait ilk bilgiler 871 (1466-67) tarihli *İcmal Defteri*'nde yer alır. Buna

göre Badracık'ın kırk yedi müslüman, 230 hıristiyan hânesi ve iki dış mahallesi bulunuyor, kasabanın toplam nüfusu tahminen 1200-1400 arasında değişiyordu. Bu durumuyla eski Bizans dönemi Neo Patras'ı ile hemen hemen aynı büyüklükte olduğu söylenebilir. 1570'e doğru şehir hayli gelişme gösterdi. Bu sıralarda kasabada 160 müslüman, 362 hıristiyan ve on dört yahudi hânesi bulunuyor, bu rakamlara göre toplam nüfusu yaklaşık 2700'e ulaşıyordu. Osmanlılar, Badracık'ın Bizans-Katalan döneminden kalan kalesini muhafaza ederek buraya küçük bir garnizon yerleştirdiler. Badracık'ın müslüman nüfusu *avâriz** türü vergilerden muaf özel bir statüye sahipti. Ekonomisinin temelini ise kumaş boyamakta kullanılan çivit üretimi, şarapçılık ve ipekçilik teşkil ediyordu.

1665'te Badracık'a gelen Evliya Çelebi buradan, yaklaşık 800 kadar taş binaya sahip müreffeh bir kasaba olarak söz eder ve birçok cami-mescid ile bir medrese, mektep, han, hamam ve 100 kadar dükkânın bulunduğunu yazar. Aşağıda ovada ise Spercheios (Badra) nehri üzerinde Vâlide Kösem Sultan'ın hayır eseri olarak yaptırdığı, yedi gözü bulunan sağlam bir taş köprü'nün yer aldığı, onun yakınlarında küçük kubbeli binaları olan kaplıca hamamlarının bulunduğunu belirtir. Evliya Çelebi ayrıca Badracık'ın hıristiyan ve müslüman ahalisinin İstanbul'daki yeniçerilere koyun eti sağlama görevi karşılığı oldukça ağır olan fevkalâde vergilerin tamamından muaf olduklarını da yazar. Bu sıralarda Badracık Vâlide Sultan has*larına bağlı durumda bulunmaktaydı.

XVII. yüzyıla ait cizye defterlerinde, Badracık bölgesinin kırktan fazla köyü bulunduğu ve kasabanın aşağı kesimindeki verimli ovada çiftlik arazi sisteminin kurulduğu görülmektedir. 1052 (1642) tarihli defterde (BA, MAD, nr. 15941) Badracık kazasında doksandan fazla çiftliğin yer aldığı belirtilmiştir. 1040 (1630-31) tarihli defterde ise (BA, MAD, nr. 2928) on beş keşiş bulunan ve vergilerini mak-tû olarak veren Aghatonos Manastırı'ndan ilk defa bahsedilir. Badracık kazası köylerinde, Kalovracha'daki birkaç mühtedî Rum hariç, hiçbir müslüman nüfus yer almamaktaydı. Spercheios (Badra) vadisindeki ilk müslüman-Türk kolonisi komşu İzdin kazasında teşkil edilmiş dört kadar köyden ibaretti. Böylece Badracık kasabası kalabalık müslüman nüfusa sahip olarak bu topraklarda İslâmiyet'in tek temsilcisi olma özelliğini korudu.

XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında Badracık'ın gelişmesi en yüksek noktasına ulaştı. Osmanlı kaynaklarını da kullanan Pouqueville, 1810'da Badracık'ta 1500 ailenin yaşadığını (yaklaşık 7500 kişi), bunun yarısının Türk, yarısının Rum olduğunu, 600 kadar da yahudinin bulunduğunu belirtir. İngiliz seyyah Leake ise bundan bir yıl önce geldiği şehirde daha az Rum nüfusun bulunduğunu, ayrıca camilerin ve biri henüz inşaat halinde üç kilisenin mevcut olduğunu yazar.

Badracık Yunan bağımsızlık savaşı sırasında ve sonrasında bir çöküş dönemi yaşadı. Bu sırada müslümanlarla yahudilerin bir kısmı yok edildi, bir kısmı ise buradan kaçmayı başardı. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından (1829) sonra mahallî idare merkezi daha önemli bir yer olan Lamia'ya taşındı. 1879'da 1659 kişiden ibaret olan nüfusu 1920'de 1259'a, 1961'de ise 819'a düştü. Bugün bu küçük kasabada Osmanlı dönemine ait hiçbir eser kalmamasına rağmen yakınlarındaki Aghatonos Manastırı, Bizans-Osmanlı karışımı mimari özellikler taşıyan XVII. yüzyıl yapısı büyük kilisesi ile dönem sembolü olarak hâlâ ayakta durmaktadır. Ayrıca Bizans-Katalan yapısı kalesinin bazı duvarları da bugüne ulaşabilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 66, vr. 72*; nr. 2928, s. 23; nr. 15941, s. 5-7; BA, TD, nr. 36, s. 485-493; TK, TD, nr. 55, s. 72-79; Chalkokondylas, *Historia*, Bonnae 1843, I, 62; Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, VIII, 222-223; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, Paris 1826, IV, 68; W. M. Leake, *Travels in Northern Greece*, London 1835, II, 15-17; A. Rubio y Llluch, "Els Castells Catalans de la Grecia Continental", *Anuari d'Estudios Catalanos*, Barcelona 1908, s. 364-425; J. Koder — F. Hild, *Tabula Imperii Byzantini*, I, *Hellas und Thessalien*, Wien 1976, s. 223-234; Antoine Bon, "Forteresses médiévales de la Grèce centrale", *Bulletin de Correspondence Hellénique*, sy. 61, Paris 1937, s. 136-208; Fr. Stählin, "Hypete", *RE*, IX/1, s. 236-240.

MACHIEL KIÉL

BÂDÜSBÂNİLER

(بادوسبانية)

Taberistan'ın Rûyân, Rüstemdâr, Nur ve Kucur şehirlerinde 665-1598 yılları arasında hüküm süren mahallî bir hânedan.

Hânedanın kurucusu Bâdüsân'ın babası Gavbâra, Sâsânî Hükümdarı III. Yezdicer'din Taberistan valisiydi. Emevî Halifesi Muâviye devrinde Maskala b. Hü-

beyre idaresindeki İslâm ordusu Taberistan'a yürümüş, fakat başarılı olamamıştı. Süleyman b. Abdülmelik zamanında Yezid b. Mühelleb 98'de (716-17) Taberistan'ın "işpehbed" unvanlı idarecisiyle yıllık harac ve hediyeler karşılığı sulh yaptı. 105 (723-24) yılında hânedanın başında II. Bâdüşbân vardı. Aynı aileden Dâbüvend hânedanının topraklarını da ele geçiren II. Bâdüşbân kırk yıl hüküm sürdü ve ölümünden sonra yerine oğlu Şehriyâr geçti. Abbâsi Halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr devrinde Emîr Ebû'l-Hâsib ve Ömer b. Alâ dağlık Deylem bölgesini istilâ ettiler (141/758-59). Taberistan'da Abbâsî devrinde ağır vergiler yüzünden meydana gelen iki büyük isyan kısa sürede bastırıldı. Daha sonra hânedanın başına Abdullah b. Vendâd Ümmîd geçti. Bu devrede Aleviyye hânedanının kurucusu Dâî el-Kebîr Hasan el-Alevî Taberistan'ı istilâ etti (250/864). Abdullah otuz dört yıl hüküm sürdükten sonra öldü ve yerini amcazadesi Efrîdûn b. Kârin aldı. Onun kısa süren hükümdarlığından sonra hânedanın başına oğlu III. Bâdüşbân geçti.

Saffârîler'in kurucusu Ya'kûb b. Leys Taberistan'ı ele geçince (260/873-74), III. Bâdüşbân'ı buraya vali tayin etti. Ancak Ya'kûb'un bu eyaletteki hâkimiyeti dört ay sürdü. Hasan el-Alevî'nin ölümünden sonra hânedanın başına, "dâî es-sagir" lakabıyla meşhur olan kardeşi Muhammed geçti. III. Bâdüşbân'ın ülkeyi on sekiz yıl idare ettikten sonra ölümü üzerine oğlu Şehriyâr ona halef oldu. Sâmânîler, Muhammed b. Zeyd el-Alevî'nin öldürülmesinden (287/900) sonra Taberistan'a hâkim oldular, İşpehbed Şehriyâr da onlara itaat etti. Şehriyâr'ın zamanında Muhammed b. Zeyd'in intikamını almak isteyen Nâsîr-Lilhak Hasan el-Utrûş, Taberistan'a hâkim olan Sâmânîler'i mağlûp ederek bölgeyi itaat altına aldı (301/914).

Bâdüşbânîler'den Ebû'l-Fazl Muhammed ile Mâzenderan hâkimi Şehriyâr b. Dârâ arasındaki anlaşmazlık savaşa sonuçlandı. Mağlûp olan Şehriyâr b. Dârâ bir süre sonra Büveyhîler'in yardımıyla Taberistan'ın büyük bir kısmına hâkim oldu. Bâdüşbânîler daha sonra Büveyhîler'in üstünlüğünü tanıdılar, zaman zaman da Selçuklular'a tâbi oldular. Nitekim Nâsîrüddevle Şerefeddin Nasr b. Şehrîveş'in bastırıldığı sikkelerden, onun Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ve oğlu Sultan Mahmûd b. Muhammed'e tâbi olduğu anlaşılmaktadır. Nâsîrüddev-

le, "üstendâr" unvanını kullanan ilk Bâdüşbânî hükümdardır. Bâdüşbânîler'den dikkati çeken hükümdarlardan biri de Şehrîveş b. Hezâresb idi. Şehrîveş'in ölümüyle (553/1158) yerine kardeşi Keykâvus (ö. 580/1184 [?]) geçti. Onunla Bâvendîler'den Şah Gazi arasında anlaşmazlık çıktı ve şiddetli savaşlar oldu. Keykâvus'un ölümüyle Rüyân'a Hezâresb b. Şehrîveş hâkim oldu. Hezâresb Bâvendîler'den Şah Erdeşîr'e yenilince, kardeşiyle beraber Hemedan'da bulunan Irak Selçuklu Sultanı Tuğrul'un yanına sığındı (tahminî 581/1185). Ancak bir daha ülkesine dönmeye muvaffak olmadan öldü.

Şah Erdeşîr daha sonra Keykâvus'un torunu Zerrînkemer b. Cüstan'ı Rüyân'a hükümdar tayin etti. Onun ölümü (1213) üzerine yerine oğlu Bisütûn geçti. Ona da çocuk yaştaki oğlu Fahrüddeve Nâmâver halef oldu (1223). Hârizmşah Muhammed devrinde (1200-1220) Mâzenderan ve Taberistan bölgeleri Hârizmşahlar'a bağlandı. Fahrüddeve Nâmâver (ö. 640/1242-43) Celâleddin Hârizmşah'ın hizmetinde bulundu. Ülkesine dönünce Rüyân ve Deyleman'ı hâkimiyeti altına aldı. Bâdüşbânîler'den Şehrâkim b. Nâmâver (ö. 671/1272-73), Hülâgü ile Abaka'nın İran'daki istilâ hareketına katıldı. Ancak daha sonra Moğol ordusunu terk ederek ülkesine çekildi. Abaka Han onun cezalandırılması için Gazan Bahadır'ı gönderdi. Şehrâkim önce kaçmayı düşündüyse de sonra Gazan Bahadır'dan özür diledi. Gazan Bahadır da hükümdarlığının devamı için Moğol hanından yarlık aldı. Şehrâkim'in yerine geçen oğlu Fahrüddeve Şah Gazi âdil ve dindâr bir hükümdardı, 701'de (1302) ölünce yerine kardeşi Keyhusrev geçti (1302-1313).

Bâdüşbânîler'den Celâlüddeve İskender b. Ziyâr devrinde Rüstemdâr, Gîlân ve Mâzenderan bölgelerindeki halkın çoğu Celâlüddeve'ye tâbi oldu. Celâlüddeve Kucur kasabasını başşehir olarak kurdu. Buraya Kazvin'den getirttiği birçok kişiyle Rey ve Şehriyâr'dan meşhur Türk ve Moğol kabilelerini kasabanın muhtelif yerlerine iskân etti. Bir eğlence sırasında muhafızlardan biri tarafından öldürülünce (761/1359-60) yerine kardeşi Fahrüddeve Şah Gazi, onun ölümünden (781/1379) sonra da oğlu Adudüddeve Kubâd geçti. Ancak Adudüddeve'nin hükümdarlığı kısa sürdü ve 1381'deki bir savaşta öldürüldü. Daha sonra Bâdüşbânî tahtına Sa'düddeve Tûs b. Ziyâr geçti. Timur Taberistan'a

hâkim olunca (1393) Bâdüşbânîler'den Keyümers b. Bisütûn'u Nur Kalesi'ni idareyle görevlendirdi. Ancak bir müddet sonra Timurîlular'la anlaşmazlığa düştüyse de neticede Şâhrûh'a elçiler göndererek itaat arzetti ve elli yıl saltanattan sonra 857'de (1453) öldü. Onun ölümünden sonra oğulları Melik Muzaffer, Melik Kâûs ve Melik İskender arasındaki mücadeleye Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah'ın müdahalesiyle sona erdi ve ülke toprakları eşit olarak bölündü. Melik Kâûs'un 871'de (1467) ölümü üzerine yerine büyük oğlu Melik Cihangir geçti. Hânedanın mensupları arasındaki mücadele bu devrede de devam etti. İskender 881'de (1476) öldü. Bâdüşbânîler bundan sonra da Kucur ve Nur'da iki emirliğe bölünmüş olarak varlıklarını devam ettirdiler. Safevî Hükümdarı Şah I. Abbas devrinde her iki kolun hâkimiyetine son verildi (1598).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V (trc. Yunus Apaydın), İstanbul 1986, s. 34, 412-413; VII (trc. Ahmed Ağırakça), İstanbul 1986, s. 115, 223-224; VIII (trc. Ahmed Ağırakça), İstanbul 1987, s. 69, 71, 158-159; Zahîrüddîn-i Mar'âşî, *Târîh-i Taberistân* (nşr. B. Dorn), St. Petersburg 1850, s. 19-22, 42-154; a.mlf., *Târîh-i Gîlân ve Deylemistân* (nşr. H. L. Rabino), Reşt 1330 hş., s. 267-278, 286-318; Hândmîr, *Ĥabîbû's-siyer*, II, 405-416; Gaffârî, *Cihan-ârâ*, Tahran 1343 hş., s. 182-187; Müneccebaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, II, 394-400; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 196-197; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1956, s. 30, 166-167; W. Madelung, "The Minor Dynasties of Northern Iran", *ChIr.*, IV, 206 vd., 218-219; a.mlf., "Baduspanids", *EIr.*, III, 385-391; C. E. Bosworth, "The Iranian World (A. D. 1000-1217)", *ChIr.*, V, 29-30; Abdülhüseyn Zerrînküb, *Târîh-i Merdüm-i İrân*, Tahran 1367 hş., s. 381-382; M. Rabino, "Les Dynasties Du Mâzandarân", *JA*, CCXXVIII (1936), s. 409-437; a.mlf., "L'Histoire Du Mâzandarân", a.e., CCXXXIV (1943-45), s. 218-222; V. Minorsky, "Rüyân", *IA*, IX, 791-792; V. F. Büchner, "Serbedârîler", a.e., X, 509-512; B. Nikitine, "Bâdüşbânîds", *EI²* (İng.), I, 871-872; a.mlf., "Bâdüşbânîyye", *UDMI*, III, 866-868.

ERDOĞAN MERÇİL

BAER, Gabriel

(1919-1982)

Kudüs İbrânî Üniversitesi'nin önde gelen müsteşirliklerinden.

Berlin'de doğdu ve Kudüs'te öldü. Kudüs İbrânî Üniversitesi'nde (Hebrew University) otuz yıl ders verdi. İhtisas alanı İslâm tarihi, özellikle Mısır olmak üzere Ortadoğu yakın tarihidir. Gerek kendi